кеўип қалды. Тоғайлардың майданы 10-15 есеге азайды, қамысзарлықлардың майданы 1млн 200 мың гектардан 15-20 мыңға шекем қысқарды.

Ҳәзирги күнде Қарақалпақстан Республикасы аймағындағы егислик майданлардың 86-96% шорланған жерлер, ал 43-64% әтирапындағы жерлер орташа ҳәм күшли шорланған болып есапланады. Арал теңизиниң бурынғы акваториясында 10 млрд тоннаға шекем дуз топланған. Қарақалпақстандағы егислик жерлердиң ҳәр гектарына орташа 520 килограмм дуз ушып келип түседи.

Топырақтың шорланғанының нәтийжесинде Өзбекстан республикасында 1 млн тонна, Қарақалпақстан Республикасында 100 мың тонна пахта өними кем алынбақта. Хорезм ўәлаяты ҳәм Түркменстанның Ташаўыз ўәлаятында ҳәр гектар жерине жылына 600-700 кг дан дуз-қумлы шаңлар көтерилмекте. Арал теңизиниң қурып барыўы Арал бойы республикалары ҳәм Өзбекстан ушын үлкен экономикалық зыян келтирди. Әмиўдәрьяның төменги ағымында балықшылық, андатрашылық, аңшылық хожалықлары дерлик жоқ болып кетти.

Уллы илимпаз Циолковскийдиң «Арал тәбият үстинен зорлық ислесе, өзи тәбияттың зорлығына ушырайды» деген сөзин бүгинги күнги жағдай дәлиллеп тур. Бул совет дәўириниң кесапаты еди. Ол күнде бизди Әмиўдәрьяның орнына Сибирь дәрьяларын әкелемиз деп алдаған еди. Халық экологиялық апатшылыққа баратырғанын сезбеди.

Бурын майданы 66 мың кв километр болған Аралдың ҳәзир ярымына жақыны жоқ болып, жалаңашланған ултанынан ушқан, жылына 100 млн тоннадан артық дуз дөгерекке шашылмақта. Соннан Қарақалпақстан аймағына жылына 44 млн тонна дузлы шаң таралып, оның ҳәр гектарға орташа бир тоннадан үш тоннаға дейин шашылатуғынлығы ҳәм республикадағы егиске жарамлы жерлердиң ҳәммеси дерлик шорланғанлығы дүньяға белгили. Бунын ақыбетинде Арал дөгерегиндеги ҳайўанатлардың саны азайды, қуслардың қырық түри, өсимликлердиң алпыслаған түри халық хожалығына пайда келтирген жигирма төрт түрли балықтың жигирмасы кетип қалды.

Белгили эколог-профессор Р.Реймовтың көрсетиўинше, соңғы 30 жылдың ишинде, яғный 1995-жылға дейин Арал регионындағы флорадан 60-80 ге жақын жоқары өсимликлер түри, 200 ге жақын төменги өсимликлердиң түрлери жоқ болып кеткен 1970 ҳәм 1994-жыллар арасында Қубла Арал зонасындағы 100 мың гектар майданға ийе 50 көл кеўип қалды. Аралдың ушқан дуз тозаңлары жән-жаққа асықпай шашылып, Орайлық Азияны дуз көрпеси менен жаўып, тиришилик дүньясын қуртып жибереди.

Әлбетте, буны түсинген көпшилик өткен әсирдиң 80-жылларының орталарынан баслап Арал теңизин ҳәм оның экосистемасын апаттан қутқарыў ҳәрекетлерин баслады. Жәмийетлик шөлкемлер пайда болды. Арал фонды дүзилди, қаржылар жыйналды. Көп жыйналыслар, конференциялар болып Аралды қутқарыў кереклиги бәлент ҳаўаз пенен айтылып жүрди.

Өзбекстан ҳүкимети биринши гезекте Орайлық Азия мәмлекетлериниң күшин бириктириў мәселесин күн тәртибине қойды. СССР тарқалып, ғәрезсиз республикалар шөлкемлескеннен кейин 1991-жылдың октябрь айында Қазақстан, Қырғызстан, Тәжикстан, Түркменстан ҳәм Өзбекстан Республикаларының суў хожалығы шөлкемлериниң басшылары Ташкент қаласында жыйналып, мәсләҳәтлесип, суў қорларын пайдаланыў ҳәм қоғаў мәжилиси бойынша бирликте үндеў қабыл етти.

Әдебиятлар

1. Баев К. «Экологиялық жағдайдың кем қанлыққа тәсири». – Нөкис: 2003.
2. Экология ҳәм Арал машқаласы хаққында. /«Еркин Қарақалпақстан» 2004. № 65,68,70.
3. Базарбаев Ж. «Арал тәғдири-мийрас тәғдири». /«Еркин Қарақалпақстан» №133, 2003.
4. Аширбеков У. «Арал теңизи әтирапында тиришилик ушын зәрүрли шараятлар дүзиўдиң әмелий илажлары». /«Еркин Қарақалпақстан» №14, 15. 2003.
5. Юсупбаев К. Қарақалпақстан аграр секторында экономикалық реформаларды әмелге асырыўдың өзине тән өзгешеликлери. -Т.: «Ўзбекистон», 2001.
6. Войейков А.И. Собрание сочинений. Под редакцией А.В.Григорьева. Т. III, -Москва: изд А. Н. СССР 1952. 197, 500-б.
7. Каракалпакстан жана тарийхы. –Нокис: 2003, 327-б.

РЕЗЮМЕ

Мақолада Орол муаммосининг келиб чиқиши сабаблари ва Марказий Осиёда экологик муаммоларнинг келиб чиқиши, тоталитар тузумнинг аграр ислоҳотлари ва уларнинг оқибатлари ҳақида сўз этилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается реформирование аграрного сектора тоталитарной советской властью вызвавшая экологическую проблему Центральной Азий как высыхание Аральского моря и её последствия.

SUMMARY

The article discusses the reform of the agrarian sector by the totalitarian Soviet authorities, which caused the ecological problem of Central Asia as the drying up of the Aral Sea and its consequences.

ТУРКИСТОН ҚАЙДНОМАЛАРИ (ТУРКЕСТАНСКИЕ ВЕДОМОСТИ) ГАЗЕТАСИ ҚОРАҚАЛПОҚЛАР ҲАҚИДА (XIX АСРНИНГ СЎНГГИ ЧОРАГИ XX АСР БОШЛАРИ)

А.А.Абдуллаева – *магистрант*

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон миллий университети

Таянч сўзлар: Туркистон, Жанубий Оролбўйи, қорақалпоқлар, низом, Петро-Александровск, Чимбой, ҳарбий, фуқаро, Орол флотилияси, Орол денгизи.

Ключевые слова: Туркестан, Южное Аральское море, Каракалпакстан, закон, Петро-Александровск, Чимбай, военный, гражданский, Аральская флотилия, Аральское море.

Key words: Turkestan, South Aral Sea, Karakalpakstan, haw, Petro-Aleksantrovsk, Chimbay, military, civilian, Aral flotilla, Aral Sea.

Ўзбекистон ўз мустақиллигига эришгандан кейин барча соҳаларда кенг миқёсли ислоҳотлар амалга оширила бошланди. Мамлакатимизнинг халқаро миқёсдаги обру-эътибори ошди. Давлат ривожининг барча соҳаларида кенг миқёсда ислоҳотлар амалга оширилди ва давом этмоқда. Шу жумладан, тарих фанига, мамлакат тарихига бўлган эътибор ортди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги ПҚ-4390-сонли «O`zbekiston tarixi» телеканалини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори асосида 2019 йил 1 сентябрдан бошлаб, Ўзбекистон Марказий телевидениесида «Ўзбекистон тарихи» телеканалининг расмий ишга тушиши ҳам буюк тарихимизга бўлган ҳурмат ва эътиборнинг белгисидир.

2021 йил 19 январдаги Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёев раҳбарлигида ўтган видеоселектрда ҳам маънавият масалаларига, шу жумладан, тарих фанига ҳам аҳамият берилди. Миллий тарихни, миллий

руҳ билан яратиш кераклигига, 2030 йилгача тарихни ривожлантириш концепциясини яратишга асосий эътибор қаратилди. Бу эса, ўз навбатида, тарихимизни ўрганиш бўйича тарихчилар олдига кўплаб масъулият ва вазифаларни юклайди. Бу борада давлат бошқаруви, давлатчилик масалалари, сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маънавий-маърифий жараёнларни тадқиқ қилиш билан бирга, энг кичкина қишлоқ, овул тарихини ўрганиш ҳам жуда муҳимдир.

Айниқса, XIX асрнинг сўнгги чораги XX асрнинг бошларида қоракалпоқларнинг ижтимоий-иқтисодий, ҳудудий жойлашувига оид чоп этилган материаллар, ҳужжатларни ўрганиш қизиқарли мавзулардан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон ўз мустақиллигига эришгандан кейин фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий давлат барпо этишга қаратилган янги давлатчилик тизимини шакллантириш ва ривожлантиришга хизмат қилувчи ҳуқуқий ислоҳотлар бошланди.

Амударё бўлимига тегишли худуд Россия империяси вакиллари томонидан очиқ ва яширин, мунтазам равишда ўрганилиб, тафтиш олиб борилган мониторинг асосида тайёрланган ҳисоботларда акс этган материаллар ташкил этади. XIX аср охири – XX аср бошларида Амударё бўлими бошқарув тизимида юз берган ижтимоий-сиёсий воқеа ва ҳодисалар Россия империяси подшосининг маслаҳатчилари, ҳарбийлар ўз ҳисобот ва билдиргиларида фикр ва мулоҳазалар юритган, таҳлил этган. Россия императорининг махсус топшириғига биноан Туркистон генерал-губернаторлиги вакиллари, сенаторлар, графларнинг ўлкада олиб борган изланишлари ва тафтиш натижалари асосида чоп этган ҳисоботларида, маърузаларида халқни сиёсий-маъмурий, ҳуқуқий жиҳатдан бошқарув тўғрисидаги фикр-мулоҳазалари ҳамда маълумотлари ўз аксини топган.

Матбуот орқали ҳам ўлкани маъмурий жиҳатдан бошқариш тизими фаолиятига доир низомларга ўзгартиришлар киритилганлиги, ўзига хос бошқарув тизими яратилганлиги ҳақида чоп этилган мақолалар, эълон ва буйруқлар мавжудлиги аниқланди.

Туркистонда, Амударё бўлимида Россия империяси босқини даврида кенг тарқалган ва ягона империя сиёсати тарғиботчиси ҳисобланган расмий газета “Туркистон қайдномалари” (Туркестанские ведомости) да маъмурий бошқарув, ўлкада юз бераётган барча ҳодиса ва воқеалар ҳақида маълумотлар берилган. Маҳаллий аҳоли яшаш шароити тўғрисидаги маълумотлар йиғилиб, газеталарга илова-тўплам шаклида ҳам чоп этилган [1].

Мустамлака даврида Туркистон ва Амударё бўлимини бошқариш тартиблари «Туркистон вилоятини бошқариш тўғрисидаги муваққат Низом» (1865 йил), «Еттисув ва Сирдарё вилоятларини бошқариш тўғрисидаги қоидалар лойиҳаси», «Еттисув ва Сирдарё вилоятларини бошқариш тўғрисидаги Низом» лойиҳаси», «Туркистон ўлкасини бошқариш тўғрисидаги Низом»нинг 1886, 1892, 1901, 1903, 1911, 1916 йиллардаги нашрларида ва 1873 йил қабул қилинган «Амударё округини бошқариш тўғрисидаги муваққат Низом»ларда ўз аксини топди. Ушбу низомлар тубдан ўзгармади, аммо мунтазам равишда ўзгартирилиб, қўшимчалар киритилиб, айрим маъмурий-сиёсий, суд-ҳуқуқ тизимига тегишли моддаларга аниқлик киритилиб, йилдан йилга ўлкани бошқаришнинг шакл ва усуллари такомиллаштирилиб борилди [2].

Ўша даврдаги даврий матбуот саҳифаларида ўлканинг маъмурий-ҳуқуқий бошқаруви фаолиятига оид М.Фёдоровскийнинг мунтазам равишда чоп этган мақолаларида ҳудуд фаолиятига катта эътибор берилган [3].

Туркистон генерал-губернатори девонхонасига, Амударё бўлими бошлиғига юборилган кўрсатмалар [4] ҳисоботлар бериб борилган [5].

Шунингдек, А.Выгоринцкий ҳудудда мусулмон ҳуқуқи назариясининг пайдо бўлиши, унинг мазмун-моҳияти ҳақидаги мақолада рус муаллифларининг фикр ва мулоҳазалари чоп этилган [6].

“Туркистон қайдномалари”нинг 1908 йил сентябрь сонида 3247 сонли бўйруққа асосан штаб аъзолари ва фуқаролик лавозимлари ҳақида ҳар ойда билдирги, бир йилда бир марта кўрсатилган шаклда январ ойида ҳисобот бериши алоҳида кўрсатилган [7].

Маҳаллий аҳолини маънавий томондан қизиқтириш, шу билан бирга босқинчилар ўз устунлигини кўрсатиш мақсадида маънавий-маърифий тадбирлар ҳам ўтказиб турилган. 1908 йил 29 августда Петро-Александровскнинг [8] ташкил этилганлигига (21 августда 1873 йил) 35 йил тўлиши муносабати билан, яъни Амударёнинг ўнг соҳилининг Россия империясига қўшиб олиниши муносабати билан Россия императори табрик телеграммаси ҳам чоп этилган.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, бўлимни бошқариш такомиллаштирилиб борилган ва уни назорат қилиш йилдан йилга кучайтирилган.

Амударё бўлими бошлиғининг девонхонаси ҳарбий ва фуқаролик масалалари бўйича ёзишмаларни олиб борган. Бошқарувда чалкашликлар бўлмаслиги учун ўлкадаги ҳарбий ҳолат ва бошқа масалалар алоҳида аҳамиятга эга бўлганлиги учун янги штат ҳам очилган.

Амударё бўлими икки участкадан иборат бўлиб уларнинг бошлиқларига уезд бошлиғи даражасидаги ҳуқуқлар берилган. Аҳолини уруғ оқсоқоллари бошқарган ва у маҳаллий аҳоли маъмурияти ҳисобланган.

Амударё бўлими бошлиғига иккита участкада «ишни» яхши ташкил этиш учун таржимон, девонхона чиқимлари, ёрдамчи йигитларни ёллаш, икки участкани сақлаш, бошқариш ва иш юритишлари учун ҳам йилига маълум миқдорда пул ажратилган

Участка бошлиқларининг девонхонасида ҳам иш юритиш жараёнининг оғир ва кўплигидан ҳарбий қўшиннинг икки офицерига қўшимча миқдорда пул тўланган.

Ушбу газетанинг 1875 йил 21 январдаги сонида [9] Чимбой шаҳри ҳақида жуда қизиқарли материалларни учратиш мумкин. Масалан ўша даврда Чимбой шаҳрида 500 га яқин оилада 2500 та одам истиқомат қилган. Чимбойда 8 та мачит, 3 та мактаб, олий училище деб номланган-мадрасалар сони 2 та бўлган. Бунда асосан қуръон китобини ўрганишган. Китоблар асосан Қозон шаҳридан татарлар томонидан келтирилган. Қуръон китобининг варақлари ҳам сотилган. Китобнинг бир варағи 20 копеек бўлган. Ёғоч бозори, от бозори, нон бозорлари бўлган. 380 га яқин савдо расталари мавжуд бўлган. Шундан: 28 та гўшт, 29 та балиқ, 14 та нефть маҳсулотлари, 23 та оёк кийим-этик, 11 та нон, шунингдек, 102 та чой, қанд, тамаки, 28 та ҳунармандларнинг қўлда ясаган темир буюмлари ва бошқа расталарда савдо-сотиқ авж олган.

Ўша пайтда метрополияни энг қизиқтирган соҳалардан бири балиқчилик эди. Бу соҳага жуда катта эътибор қаратилган ва ривожлантириш учун ҳар томонлама ўрганиш ишлари ҳам олиб борилган. Орол флотилияси ҳақида [10] чоп этилган мақолада, Орол флотилияси яхши ҳаракатланиши учун Кораўзак дарё ирмоғини тозалаш кераклиги айтилган. Флотилияни рус ҳарбийлари бошқарган ва баржанинг юк кўтариш имконияти 2000, 3500 пуд бўлган. 1 пуд ҳозирги 16 кг 380 граммни ташкил этади.

Орол ҳавзасида балиқ овлаш масаласига [11] бағишланган мақолада Орол денгизидаги балиқларнинг ҳар хил эканлигидан, ушбу ҳудудда балиқ саноатини

ривожлантириш мумкинлигига эътибор қаратган. Сазан, суен (усачь), оқ марқа, сила (судак), оқ шабақ (лещ), лаққа (лапиш) ва бошқа балиқ турлари кўп бўлган. Орол денгизи ҳавзасида балиқ овлашдан кўра, Петро-Александровск шаҳри ҳудудида овлаш осонроқ ва арзонроқ тушиши ҳақида ҳам фикр юритилган.

Йиллик балиқ овлаш 26000 донага етган. Умумий балиқ овлаш, тарбиялаш, асраш бўйича низом ҳали ишлаб чиқилмаганлиги ҳам айтиб ўтилган.

Ушбу газетанинг 1890 йил 7 августдаги 32-сонида [12] Орол денгизининг йилига 70 миллиметргача суви пасайиб, йўқолиб кетаётганлиги ҳам айтиб ўтилган. Бу демак ўша даврлардан бошлабоқ, Орол денгизи қуриб бораётганлигидан дарак беради. Нукусдан Петроалексантровскгача 200 га яқин қайиқларда балиқ овланилган. Мақолада дарё балиғи ширинлиги, кўл балиғидан лойнинг ҳиди келиши ҳақида ҳам айтилган.

Савдогарлар Орол денгизидан Астраханга балиқ олиб кетиш анча арзон тушиши, Астрахан балиқчилари Орол балиғидан олиб борган балиғидан 100-200 фоиз фойда кўраётганига аҳамият берилган. Боку орқали 13200 пуд балиқ, 486 пуд балиқ икраси жўнатилган. Балиқнинг сифати жуда юқорилиги билан ажралиб турган.

Адабиётлар

1. Русский Туркестан. Сборник. Т. I. Приложение к газете «Русский Туркестан». – Т.: Тип. Русский Туркестан. 1899.-С. 87.
2. Положение об управлении Туркестанского края. Том II. Часть 2. – Санкт-Петербург: 1986. – С.1; Положение об управлении Туркестанского края. (Св.Зак. –Т.: II. Издание 1892 г., по прод. 1912, 1913 и 1914 гг.). С разъяснениями Правительствующего Сената (Гражданского Кассац., Уголовного Кассац., Общего Собрания, 1 го и 2 Департаментов), приказами и циркулярами Туркестанского генерал-губернатора и инструкциями и правилами по отдельным частям управления. Составитель: помощник присяжного Поверенного И.Ф.Абрамов. – Т.: Издание кн. Магазина М.Ф.Собберей, 1916 г. – С.26-27.
3. Отдел неофициальный. // Туркестанские ведомости. № 17. 4-мая. 1882; Отдел неофициальный. М.Федоровский. По поводу заметки «Уголовная статистика» в Туркестанском крае. // Туркестанские ведомости. № 33. 23 августа. 1883; Отдел неофициальный. // Туркестанские ведомости. № 18. 11-мая. 1882.
4. Отдел неофициальный. // Туркестанские ведомости. № 18. 11-мая. 1882.
5. Циркуляры Туркестанского генерал-губернатора военным губернаторам и начальникам Зарафшанского округа и Амударьинского отдела. // Туркестанские ведомости. № 18. 11-мая. 1882; Отдел неофициальный. // Туркестанские ведомости. № 43. 2 ноября. 1882; Неофициальный отдел. Циркуляр Туркестанского генерал-губернатора военным губернаторам и начальникам Зарафшанского округа и Амударьинского отдела. // Туркестанские ведомости. № 43. 2 ноября. 1882; Приказы по военно-народному управлению Туркестанского генерал-губернаторства. Отдел неофициальный. // Туркестанские ведомости. № 41. 19 октября. 1882 г.
6. Выгоринцкий А. Теория мусульманского права. // Туркестанские ведомости. 30 июля. 1910 г.
7. Отдел неофициальный. //Туркестанские ведомости.№ 18, 11-мая 1882г.
8. Местные известия. // Туркестанские ведомости. 2-сентября. 1908.
9. Амударьинский отдел. // Туркестанские ведомости. 25 январья. 1875.
10. Аральская флотилия. // Туркестанские ведомости. 8октября. 1874. № 40.
11. Рыболовство в Аральском бассейне. // Туркестанские ведомости. 14 август. 1890. №33.
12. Рыболовство в Аральском море. // Туркестанские ведомости. 7 август. 1890. №32.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақола XIX асрнинг охирги чораги ва XX асрнинг бошларида жанубий Оролбўйи қорақалпоқларининг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий аҳволи ва турмушидаги ўзгаришларга бағишланган. Айрим материаллар биринчи марта илмий муомалага киритилмоқда.

РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящается социально-экономическим, политическим положениям и изменениям в жизни каракалпаков южного Приаралья в последней четверти XIX и начало XX веков. Некоторые материалы вводиться в научный оборот впервые.

SUMMARY

This article is devoted to the socio-economic, political conditions and changes in the life of the Karakalpaks in the southern Aral Sea region in the last quarter of the 19th and early 20th centuries. Some materials are being introduced into scientific circulation for the first time.

ИЖТИМОИЙ ЖАРАЁНЛАРНИНГ МУРАККАБ ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ НАЗАРИЙ – ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ

Б.А.Алланазарова – *таянч докторант*

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: ижтимоий жараён, мураккаблик, хаотиклик, ночизиқлик, ноаниқлик, бифуркация, синергетика.

Ключевые слова: социальный процесс, сложность, хаотичность, нелинейность, неопределённость, бифуркация, синергетика.

Key words: social process, complexity, nonlinearity, uncertainty, chaotic, social bifurcation, synergetic.

Замонавий дунёда ижтимоий жараёнлар мураккаб тус олмоқда. Шу сабабдан ҳам ижтимоий жараёнларни мураккаб тизим сифатида тадқиқ этиш уни янгича методологик ёндашувлар асосида ўрганишни, янгича парадигмалар нуқтаи назардан олиб қарашни тақозо этади. Сабаби ҳозирги замон мураккаб ижтимоий жараёнларни анаъанвий методологик ёндашув билан тадқиқ этиш, ижтимоий жараёнларнинг моҳиятини тўлиқ акс эттирмайди.

Ҳозирги кунда ижтимоий жараёнларда намоён бўлаётган хаотиклик, ночизиқлик, ноаниқлик, башорат этиб бўлмаслик, таваккалчилик каби ҳодиса ва жараёнларни фалсафий жиҳатдан тадқиқ этмасдан, ижтимоий тараққиётнинг барқарор йўналишларни кўра билиш мушкулдир. Дарҳақиқат, ижтимоий борлиқ мураккаб тизим сифатида қандай ташкилланганлиги, унинг компоненетлари орасидаги мураккаб алоқалар, қонуниятларни топиш талаб этилади.

Ҳамма нарса ва ҳодисаларни оддийлик ва олдиндан бир қийматли айтиш каби хусусиятларга асосланган классик фандан фарқли равишда, замонавий фан ноаниқлик, ночизиқлилик, башорат этиб бўлмаслик, бир сўз билан айтганда мураккаблик тизимларни тадқиқ этади. И.Пригожин мураккаблик тизимларни тадқиқ этиб, шундай хулосага келади: «Табиатга бизнинг қарашимиз кўплик, тезкорлик даражасига ва мураккаблик томонга тубдан ўзгаришига даъвогарлик этади. Узоқ вақт мобайнида ғарб фанида оламнинг механистик манзараси доминант бўлди. Биз англадикки, биз плюралистик оламда яшаймиз» …Биз биламиз, мураккаб тизимлар флуктуацияларга нисбатан юқори сезгирликка эга» [1:34].

Г.Николис ва И.Пригожиннинг ёндашувининг яна бир аҳамиятли томони шундаки, «мураккаб ҳолатнинг ингредиентлари сифатида мувозанатсизлик, тескари алоқа, ҳодисаларнинг ўтиш ҳолатлари ва эволюцияни олиб қарашимизга бўлади» [2:53-96]. Дарҳақиқат, И.Пригожин мураккаблик феноменининг фундаментал